

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/101/199-205>

Eynəddin Həbibov
Bakı Dövlət Universiteti
magistrant
eynaddinh2001@outlook.com

İNZİBATİ AKTLARIN HÜQUQİ AKTLAR SİSTEMİNDƏ YERİ VƏ ONLARIN QƏBUL EDİLMƏSİ QAYDASI

Xülasə

Dövlət idarəetməsinin əsas formaları hesab edilən inzibati aktların hüquqi aktlar sistemində təyinatını müəyyən etmək vacibdir. Bunu hüquqi aktların yaratdığı hüquqi təsirə əsasən aydınlaşdırmaq olar. Məqalədə inzibati aktın anlayışı və mahiyyəti ilə bağlı dar və geniş mənada yanaşmalar tədqiq edilir. Tədqiqat zamanı "İnzibati icraat haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununda inzibati aktın anlayışının dar mənada qəbul edildiyi məlum olur. Belə ki, Qanunda inzibati aktların əslində fərqi inzibati aktları əhatə etdiyi başa düşülür. Bundan başqa, inzibati aktlar, normativ aktlar, və inzibati müqavilələr anlayışları fərqləndirilir. Digər tərəfdən qeyri-normativ hüquqi aktları inzibati aktlardan ayıran cəhətlər məqalədə vurğulanır. Müxtəlif ölkələrin təcrübəsi nəzərə alınaraq milli qanunvericiliyə terminoloji baxımından səmərəli təkliflər irəli sürülür. Həmçinin inzibati aktın qəbul edilməsində onun üsürləri, xüsusilə səlahiyyət və forma üsürləri mühüm rol oynayır. Bu baxımdan səlahiyyət və forma üsürlərinin mahiyyəti izah edilir və onların əhəmiyyəti qeyd edilir. "İnzibati icraat haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 57-ci maddəsində inzibati akta olan forma tələbləri müqayisəli-təhlil edilərək qabaqcıl ölkələrin qanunvericilikdəki təcrübəsi qeyd olunur.

***Açar sözlər:** inzibati akt, normativ akt, qeyri-normativ hüquqi akt, inzibati aktın üsürləri, səlahiyyət üsürü, forma üsürü*

Eynəddin Habibov
Baku State University
master student
eynaddinh2001@outlook.com

The place of administrative acts in the system of legal acts and the rule of their adoption

Abstract

It is important to determine the designation of administrative acts, which are considered the main forms of state administration, in the system of legal acts. This can be clarified based on the legal effect created by legal acts. The article examines narrow and broad approaches to the concept and essence of the administrative act. During the research, it is known that the concept of administrative act in the Law of the Republic of Azerbaijan "On Administrative Proceedings" is accepted in a narrow sense. Thus, in the Law, it is understood that administrative acts actually include individual administrative acts. In addition, the concepts of administrative acts, normative acts, and administrative contracts are distinguished. On the other hand, the aspects that distinguish non-normative legal acts from administrative acts are highlighted in the article. Taking into account the experience of different countries, effective terminological proposals are put forward to the national legislation. Also, its elements, especially the elements of authority and form, play an important role in the adoption of an administrative act. From this point of view, the essence of the elements competence and form is explained and their importance is noted. The formal requirements of the administrative act in the Article 57 of the Law of the Republic of Azerbaijan "On Administrative Proceedings" are comparatively analyzed and mentioned the legislative experience of advanced countries.

Keywords: *administrative act, normative act, non-normative legal act, elements of administrative act, element of competence, element of form*

Giriş

İnzibati hüququn təməl institutlarından biri olan inzibati akt institutu inzibati icraatın həyata keçirilməsində mərkəzi rol oynayır. İnzibati orqanlar inzibati fəaliyyət göstərdikləri müddət daxilində inzibati aktlardan istifadə etməli olurlar. İnzibati icraatın həyata keçirilməsi bu və ya digər şəkildə inzibati aktın qəbul edilməsi, icrası, dəyişdirilməsi və ya ləğv edilməsi ilə əlaqədar olur. “İnzibati icraat haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 2.0.6-cı maddəsinə baxılırsa, inzibati icraatın məhz yuxarıda qeyd edilən şəkildə həyata keçirildiyini görmək olar (1). Beləliklə, inzibati aktlar dövlət idarəetməsinin əsas formaları hesab olunurlar (Davydov, 2021: 22-28).

İnzibati aktın anlayışı.

Hüquq ədəbiyyatında inzibati aktlara tərif verilsə də, ümumi cəhətlərin olması ilə bərabər fərqli yanaşmaların da olduğunu görürük. İlk olaraq inkişaf tarixi baxımından qeyd etmək lazımdır ki, inzibati aktın anlayışı Fransada meydana gəlmiş *l'acte administratif* konsepsiyasından qaynaqlanır (OECD, 2018: 11). Daha sonra alman hüquqşünasları tərəfindən bu konsepsiya mənimsənilmiş və 1826-cı ildən etibarən alman inzibati hüququnda əsas anlayışa çevrilmişdir. Bu konsepsiyaya əsasən inzibati akt şəxsin qanuni maraqlarına təsir göstərən inzibati orqanların əksər hərəkətlərini əhatə edir (Singh, 1985: 32).

O dövrdə inzibati orqanların fəaliyyətinə ictimai hüquq sahəsi ilə yanaşı özəl hüquq sahəsi də aid edilirdi. Bu proses ləng inkişaf etməsinə baxmayaraq onun əhatə dairəsi məhdudlaşdırıldı və yalnız ictimai hüquq sahəsini əhatə etdi. Bunun əsası 1895-ci ildə alman professor Otto Mayer tərəfindən qoyulmuşdur. O, özünün inzibati hüquqa dair fundamental əsərində inzibati aktı “konkret hallarda subyektin hüquqlarını müəyyən edən administrasiyanın səlahiyyətli bəyanatı” kimi müəyyən etdi (Singh, 1985: 32). İnzibati akta verilən belə anlayış inkişaf etdirilərək Almaniyanın 1976-cı il tarixli “İnzibati Prosedur Aktı”nın 35-ci maddəsində öz təsbitini tapdı: “İnzibati akt ictimai hüquq sferasında yaranan konkret halı tənzimləmək üçün səlahiyyətli orqan tərəfindən qəbul edilən, birbaşa və xarici hüquqi təsir göstərməyi nəzərdə tutan hər hansı əmr, qərar və ya digər suveren tədbirdir” (6).

Rusiya hüquq ədəbiyyatında inzibati aktlara vahid anlayışın verilməsi və mahiyyəti ilə bağlı çətinliklər mövcuddur. Bu sahədə yekdil fikrin olmamasına bir sıra amillər təsir göstərir. Bir tərəfdən inzibati orqanların hərəkətinin, onların qərarının mahiyyətini, yəni bir hərəkət və ya aktın inzibati aktlara aid edilib-edilməyəcəyini müəyyən etməkdə çətinliklər mövcuddur. Digər tərəfdən normativ və qeyri-normativ aktların və həm normativlik, həm də fərdilik əlamətinə malik ikili və ya qarışıq tipli aktların fərqləndirilməsi üçün aşkar meyarların olmaması kimi problem də mövcuddur (Lyudmila, 2015: 2033-2040).

Bəzi alimlər (D.N.Baxrax) “dövlət idarəetməsinin aktları” terminindən istifadə edir (Lyudmila, 2015: 2033-2040). Y.N.Starilov isə inzibati aktlar ifadəsini idarəetmənin hüquqi aktları termini ilə eyniləşdirir və bu aktlar müvafiq orqanların, vəzifəli şəxslərin həm normativ, həm də qeyri-normativ xarakterdə olan hüquqi aktları ilə əhatə olunduğunu qeyd edir (6). Son zamanlarda kompromis variantdan istifadə edilir: inzibati-hüquqi aktlar, hansı ki burada həm normativ, həm də xarici yönümlü xarakter daşıyan qeyri-normativ hüquqi aktlar nəzərdə tutulur (Lyudmila, 2015: 2033-2040).

Türk hüquq ədəbiyyatında inzibati akt anlayışı geniş mənada qəbul olunur və yalnız nəzəri cəhətdən elmi tədqiqatı aparılmışdır. Belə ki, inzibati akt dedikdə birtərəfli inzibati aktlar (buraya fərdi inzibati aktlar və tənzimləyici aktlar aiddir) və ikitərəfli inzibati aktlar nəzərdə tutulur (Gözler, 2022: 234). Burada ümumi ad altında çıxış edən inzibati aktlar hüquqi aktların bir növü olaraq qəbul edilir və hüquqi aktın mövcud olması üçün 2 əsas elementə malikdir. Birincisi, hüquqi aktlar kimi inzibati aktlar da iradə ifadəsidir. İkincisi, bu iradə ifadəsi hüquqi nəticənin yaranmasına yönəldilir (Gözler, 2022: 462). Beləliklə, inzibati aktı inzibati orqanın hüquqi nəticə yaratmağa yönələn iradə ifadəsi kimi izah etmək olar (Gözler, 2022: 235).

Lakin inzibati orqanların hər bir iradə ifadəsi inzibati akt kimi hesab edilə bilməz. İnzibati orqanlar bəzən xüsusi hüquq sahəsində də aktlar qəbul edir və bu, inzibati akt hesab edilmir. Bundan başqa xüsusi hüquq subyektləri tərəfindən inzibati aktların qəbul edilməsi halına da rast gəlinir (Chapus, 2001: 537). Məsələn, Türkiyədə özəl ibtidai və orta təhsil qurumlarının şagirdlərə imtahanlarda qiymətləndirmə və intizam cəzası verilməsi ilə bağlı qəbul etdiyi aktlar dövlət gücü imtiyazları ilə təmin edilməsi səbəbindən inzibati akt hesab edilir və bununla bağlı yaranan mübahisələrə inzibati məhkəmədə baxılır (Gözler, Kaplan, 2022: 236). Digər nümunəni Fransa təcrübəsindən göstərmək olar. Fransa Dövlət Şurası Basketbol Federasiyasının yarışlara qatılmaq şərtlərini müəyyən edən qərarlarını, Velosiped Federasiyasının idmançılara verdiyi intizam cəzalarını inzibati akt hesab etmiş və buna nəzarət etmişdir (Chapus, 2001: 539).

Yuxarıda qeyd edilənlərini ümumiləşdirsək, belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, hər hansı bir aktın inzibati akt hesab edilməsinə səbəb onun inzibati orqan tərəfindən qəbul edilməsi deyildir. Burada diqqət edilməli olan əsas məqam həmin aktın qəbul edilərkən dövlət gücü imtiyazları (bu ifadənin mənşəyi Fransadan gəlir və belə adlanır: *prérogative de puissance publique* (Jean-Michel de Forges, 2002: 98) ilə təmin edilib-edilməməsidir. Əgər hüquqi akt dövlət gücü imtiyazları ilə təmin edilibsə, bu akt inzibati akt hesab olunur. Beləliklə, inzibati akta (burada inzibati aktın hər üç növü də nəzərdə tutulur) daha ətraflı şəkildə bu cür tərif vermək olar: “*İnzibati akt dövlət gücü imtiyazlarına əsaslanan, hüquqi nəticə yaratmağa yönələn iradə ifadəsidir*” (Gözler, Kaplan, 2022: 237; Baxrax, Rossiyskiy, Starilov, 2005).

İlk olaraq Türkiyə hüquq ədəbiyyatında inzibati aktın daha geniş mənada qəbul olunduğunu qeyd etmişdik. Birincisi, fərdi inzibati aktlardan bəhs etmək lazımdır. Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyində bu ifadə inzibati akt adı altında istifadə edilir. Məsələn dövlət qulluğuna qəbul edilmə, intizam tədbirlərinin görülməsi, tikintiyə icazənin verilməsi ilə əlaqədar qəbul edilən hüquqi aktlar fərdi inzibati aktlar hesab olunur. Nümunələrdən görüldüyü kimi fərdi inzibati aktlar şəxsi və konkret hallarla əlaqədar olan inzibati aktlardır (Gözler, Kaplan, 2022: 248). İkinci növ inzibati aktlar tənzimləyici aktlardır. Tənzimləyici aktlar isə ümumi məzmununda olan və şəxsi xarakterli olmayan inzibati aktlardır (Gözler, Kaplan, 2022: 248). Tənzimləyici aktları “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Azərbaycan Respublikası Kontitəsiya Qanununda sadalanan hüquqi aktlarla müqayisə etsək, qeyri-normativ hüquqi aktlarla bənzərlik təşkil etdiyini görmək olar.

Burada bir məqamı qeyd etmək lazımdır. İnzibati aktların mahiyyəti mövzusunda aparılan elmi-tədqiqatlarda inzibati aktların qeyri-normativ hüquqi aktlara bərabər tutulduğu fikirlərinə də rast gəlinir (Cəfərzadə, 2022). Lakin fərdi inzibati aktlar ilə tənzimləyici aktlar arasındakı fərqlərdən biri həmin aktların ünvanlandığı konkret şəxslərin adı ilə bağlı olub-olmamasındadır. Birincilər adla müəyyən edilən (şəxsin birbaşa özü ilə bağlıdır) şəxs və ya şəxslərə ünvanlanırsa, sonuncularda aktın ünvanlandığı şəxslərin adları müəyyən edilmir (Chapus, 2001: 525). Qeyri-normativ hüquqi aktların bir növü olan AR Prezidentinin sərəncamları (məsələn vəziyyə təyin edilməsi haqqında) konkret şəxsə ünvanlansa da, fərdi inzibati akt hesab edilmir. Çünki sözügedən hüquqi aktlar ünvanlandığı şəxslərin bilavasitə adı ilə bağlı deyil, onların rütbəsi və ya vəzifəsi ilə əlaqədardır (Chapus, 2001: 525). Digər bir tərəfdən əgər vəzifəyə təyin edilən şəxs müəyyən müddət sonra vəzifəsini tərk edərsə, yenidən digər bir şəxsin həmin vəzifəyə təyin edilməsinə ehtiyac yaranacaq və bu da tənzimləyici aktların müddət keçdikcə daimi xarakterli olduqlarını göstərir. Lakin fərdi inzibati aktlar konkret vəziyyətdə yalnız bir dəfə üçün qəbul edilir və tətbiq edilir.

Nəhayət, sonuncu növ inzibati aktlar ikitərəfli inzibati aktlardır, başqa sözlə, inzibati müqavilələrdir. İkitərəfli inzibati aktlar inzibati orqan ilə əlaqədar şəxsin eyni hüquqi nəticəni yaratmaq məqsədilə iradə ifadələrinin qarşılıqlı razılaşması nəticəsində meydana gələn aktlardır (Günday, 2011: 122). İnzibati müqavilələrə konsessiya müqaviləsi, inzibati xidmət müqavilələri, dövlət istiqrazları ilə bağlı müqavilələri və s. nümunə olaraq göstərmək olar. İnzibati müqavilələrin özəl hüquqda mövcud olan müqavilələrdən fərqləndirən və özünəxas xüsusiyyətləri var ki, bu da inzibati müqavilələri səciyyəvləndirən əlamətlərdir.

Hazırda bir sıra dövlətlər öz milli qanunlarında bu praktikadan istifadə edərək inzibati aktın vətəndaşlar tərəfindən geniş mənada başa düşülməsini təmin edirlər. Məsələn Albaniya

Respublikasının İnzibati Prosedur Məcəlləsində definisiya sahəsində ətraflı fərqləndirmə aparılmışdır. Məcəllənin 3-cü maddəsinin 1-ci bəndi inzibati aktların anlayışına: fərdi inzibati akt (1); kollektiv inzibati akt (2); təminat aktına (3) həsr olunmuşdur. Maddənin 2-ci bəndi normativ aktın anlayışını, 4-cü bəndi inzibati müqavilənin və 11-ci bənd isə digər inzibati tədbirin anlayışını verir(5). Maddənin məzmunundan aydın olur ki, inzibati prosedurun aparılmasında 3 hüquqi termin rol oynayır: inzibati akt; inzibati müqavilə; və digər inzibati tədbir. Digər bir nümunəni Estoniyanın təcrübəsində görmək olar. Estoniya İnzibati Prosedur Aktının 2-ci maddəsində inzibati prosedurun anlayışı bu cür verilir: “*İnzibati prosedur inzibati orqanlar tərəfindən normativ aktların və ya inzibati aktların verilməsi və ya tədbirlərin görülməsi və ya inzibati müqavilələrin bağlanması ilə əlaqədar həyata keçirilən fəaliyyətlər başa düşülür*” (2). Lakin maddədə adıçəkilən normativ aktlar inzibati icraatın həyata keçirilməsinə şamil olunan müddəalara aid edilmir, istisna edilir (2). Bu qanunvericilik aktında da inzibati icraatın 3 hüquqi termin – inzibati akt, tədbirlər (inzibati tədbir) və inzibati müqavilə əsasında həyata keçirilməsini müşahidə etdik.

İnzibati aktın qəbulu qaydası. İnzibati aktların qəbul edilməsi qaydası inzibati aktların mövcud olması şərtləri ilə bilavasitə əlaqədərdir. Əgər inzibati akt bu şərtlərə cavab vermədən qəbul edilirsə, həmin inzibati akt qanuni hesab edilmir və məhkəmə tərəfindən etibarsız sayıla bilər. Nəzəriyyədə inzibati aktın üsürləri olaraq adı çəkilir və bu üsürlər inzibati aktı qəbul edən subyektin riayət etməli olduğu hüquqa uyğunluq tələblərini təsnifatlaşdırır (Güher Ulu, 2011).

Doktrinada inzibati aktın üsürlərinin təsnifatı aparılarkən 6 üsürün adı çəkilir. Bunlara səlahiyyət, forma, üsul, səbəb, məzmun və məqsəd daxildir (Gözler, 2022: 273). Lakin AR Ali Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyasının 13 avqust 2020-ci il tarixli Qərarınının 26-cı bəndində inzibati aktın 5 üsürünün adı çəkilir və üsul üsürü qeyd edilmir (4). Buna baxmayaraq doktrinada adı çəkilən üsürlər başlıca meyar hesab olunur.

İnzibati aktların qəbul edilməsində əhəmiyyətli olan üsürlər səlahiyyət və forma üsürləridir (Mehdiyev, 2010: 231). İnzibati aktın kimin tərəfindən və hansı formada qəbul edilməsi gələcəkdə məhkəmə nəzarəti aparılarkən nəzərə alınacaq ilk üsürlərdir. Çünki “İnzibati icraat haqqında” AR Qanununun 65-ci maddəsində inzibati aktı etibarsız edən 6 hal arasında 4-ü inzibati aktın səlahiyyət və forma üsürləri ilə bağlıdır. Belə ki, Qanunun 65.1.2-ci bəndi səlahiyyət üsürü, 65.1.1, 65.1.3, 65.1.6-cı bəndləri isə forma üsürü ilə əlaqəlidir (1).

İlk olaraq səlahiyyət üsürünün mahiyyətinə nəzər salaq. Bildiyimiz kimi inzibati akt müvafiq hüquqi nəticəyə yönələn iradə ifadəsidir. Həmin iradə ifadəsinin inzibati orqanın adından çıxış edən səlahiyyətli bir şəxs və ya şəxslər tərəfindən edilməsi zəruridir. Səlahiyyətli şəxslərin dairəsi isə Konstitusiya və ya qanunlarda təsbit olunur (Gözler, 2022: 275). Lakin səlahiyyət bəzən qanunvericilikdə əks olunmaya bilər və belə olan halda “səlahiyyətlərin paralelliyi” prinsipi əsas götürülür (Jean-Michel de Forges, 2002: 51-52). Prinsipin mahiyyəti bundan ibarətdir ki, bir inzibati aktın qəbul edilməsi üçün səlahiyyətli olan administrasiya vahidi, qanunda əksini nəzərdə tutan müddəa yoxdursa, həmin inzibati aktın dəyişdirilməsi, ləğvi və ya geri götürülməsi üçün də səlahiyyətli hesab edilir (Jean-Michel de Forges, 2002: 52).

Səlahiyyət üsürü inzibati orqanın inzibati aktı qəbul edə bilmək qabiliyyətinə malik olmasını göstərir(4). Burada inzibati aktı qəbul edən subyektin müəyyən edilməsi mühümdür, çünki inzibati akt digər hər hansı bir inzibati orqan tərəfindən qəbul edilə bilməz, inzibati akt hüququn bu sahədə müəyyən etdiyi səlahiyyətli administrasiya vahidi tərəfindən qəbul edildikdə etibarlı ola bilər. Bu hüquqi imkan səlahiyyət üsürünü meydana gətirir (Güher Ulu, 2011).

İnzibati orqanlar inzibati icraatı həyata keçirərkən, inzibati akt qəbul edərkən hər cür səlahiyyət qaydalarına riayət etməlidir. Çünki inzibati orqanların malik olduğu səlahiyyətlər Konstitusiya və ya qanunlarla verildiyi üçün səlahiyyətsizlik qayda kimi, səlahiyyətlilik isə istisna xarakterli başa düşülür (Gözler, 2022: 275). Həmçinin qəbul edilərkən inzibati aktın səlahiyyət üsürü baxımından hüquqa zidd olması haqqında iddia iddiaçı tərəfindən məhkəmənin istənilən mərhələsində irəli sürülə bilər (Mehdiyev, 2010: 233).

İnzibati aktın qəbul edilməsində gözlənilməli olan qaydalardan digəri forma tələbidir. Forma tələbi özünü inzibati aktın forma unsurunda əks etdirir. Səlahiyyət və forma unsurları bu baxımdan öz aralarında birbaşa əlaqədədir.

Forma unsuru dedikdə hüquqi aktın məzmunu, tərkibi deyil, bu aktın içində yer aldığı şey, aktın aləti başa düşülür (Chapus, 2001: 1037). İnzibati akt nəticə etibarını ilə iradə ifadəsidersə, forma isə həmin iradənin maddi aləmdəki görüntüsüdür. İnzibati aktın forma tələblərinə tabe tutulmasının bəzi mühüm səbəbləri vardır. Özel hüquqda forma sərbəstliyi prinsipinin burada tətbiq edilməməsinin əsas səbəbi inzibati aktın ictimai hüquqda işlənməsi, yəni cəmiyyətin yararı üçün qəbul edilməsidir. Burada inzibati aktı qəbul edən subyektin şəxsi mənfəəti yoxdur və buna yer verilmir (Mehdiyev, 2010: 242).

Forma tələblərinin təmin edilməsi milli qanunvericilik çərçivəsində təsbit edilir. “İnzibati icraat haqqında” AR Qanununu da inzibati aktın forma tələbləri ilə bağlı müddəaları nəzərdə tutur. Qanunun 57-ci maddəsi bir neçə istisna hallar nəzərə alınmaqla inzibati aktın yazılı olması tələbini qoyur (1). Bir qayda olaraq inzibati aktlar yazılı formaya tabedirlər (Jean-Michel de Forges, 2002 : 59). Lakin qanunvericilikdə birbaşa qeyd olunan hallarda və ya təxirəsalınmaz hallarda, yəni dövlət, ictimai maraqlara zərər vura bilən təhlükə hallarında inzibati akt şifahi və ya digər formalarda (konkludent) qəbul edilə bilər (1).

Forma unsurunun pozulması cari qanunvericiliyə görə inzibati aktın bəzən etibarsız olmasına, bəzən qanunsuz inzibati akt olmasına gətirib çıxarır. Belə ki, forma tələbləri ilə bağlı “İnzibati icraat haqqında” AR Qanununun 65-ci maddəsinin 1-ci, 3-cü və 6-cı bəndlərində yazılan hal yaranarsa, inzibati akt qəbul edilsə də, etibarsızdır. Əgər həmin hallardan başqa digər pozuntu faktı olarsa, bu zaman inzibati akt Qanunun 67.1-ci maddəsinə əsasən qanunsuz hesab ediləcəkdir və 1 il ərzində ləğv edilməsi mümkündür (1).

Qeyd edilənlərlə yanaşı inzibati aktların elektron mühitdə qəbul edilməsi tendensiyası mövcuddur. Müxtəlif ölkələrin yerli qanunvericiliyində elektron formada qəbul edilmiş inzibati aktlarla bağlı səmərəli müddələrin təsbit edildiyinin şahidi oluruq. Məsələn Albaniya İnzibati Prosedur Məcəlləsinin 98-ci maddəsində inzibati aktın forma tələbləri ilə bağlı sərbəstliyin olduğu görülür. Həmin maddəyə görə, qanunla başqa hal nəzərdə tutulmayıbsa, inzibati akt yazılı, elektron, şifahi və ya hər hansı digər uyğun formaya malik olduğu qeyd edilir (5).

İnzibati aktın qəbul edilməsində tətbiq edilən forma tələblərilə bağlı digər bir qanunvericilik nümunəsinə Almaniya İnzibati Prosedur Aktında rast gəlmək mümkündür. Burada tələblər konkret və aydın şəkildə izah edilir. Belə ki, həmin Aktın 37-ci maddəsinin 2-ci bəndinə əsasən, inzibati aktın yazılı, elektron, şifahi və ya digər formada qəbul edilməsinin mümkünliyünü göstərir. Şifahi inzibati aktın yazılı və ya elektron formada təsdiq edilməsini yalnız iki halda vacib hesab edir:

- 1) bunun edilməsinə əsaslı maraq mövcud olduqda; və ya
- 2) inzibati aktın şamil edildiyi şəxs bunu dərhal tələb etdikdə (6).

Daha sonra Aktda elektron inzibati aktın eyni şərtlərlə yazılı şəkildə təsdiq edilməsi qeyd edilir və elektron inzibati aktın qəbulunda tələb edilən rekvizitlər və imzalanma proseduru yazılı inzibati akta olan tələblərlə yanaşı verildiyi müddəalar əks olunur (6).

Bu sahədə Almaniya irəliyə gedərək, bütün hakimiyyət orqanları, şirkətlərin və digər biznes subyektlərinin vətəndaşlarla yazışmalarında, hüquqi sənədlərin çatdırılması və dövriyyəsinə sadələşdirilmiş prosedur tətbiq etmişdir. Belə ki, inzibati akt və digər xarakterik sənədlərin (hüquqi və şəxsi sənədlər) mübadiləsində iki mərhələli mühafizə ilə təmin edilmiş e-hökumət kommunikasiya xidməti – De-Mail yaradılmışdır. Almaniya hökuməti tərəfindən hüquqi əsası 2011-ci ildə qəbul edilmiş qanunla qoyulan bu xidmətin məqsədi dövlət idarəetməsi və şirkətlərin kommunikasiya xərclərini azaltmaq və ekoloji cəhətdən dayanıqlı mühitin yaradılmasıdır (17).

Yuxarıda adı çəkilən nümunələrdə inzibati aktın qəbul edilməsi üçün forma azadlığı prinsipinin müəyyən edildiyini və bu prinsipin hər hansı ayrıca qanunlarda təsbit olunduğunu və ya xüsusi hallarda istisna edildiyini müşahidə etdik. Bu, inzibati icraatın, xüsusilə inzibati aktın qəbul edilməsi və vətəndaşlarla kommunikasiyanın qurulmasında daha optimal variantların olduğunu göstərir. Bunun sayəsində inzibati orqanlar diskresion səlahiyyətə malik olaraq müvafiq sahədə uyğun formaya malik

qərarlar qəbul edə bilirlər. Nəticədə inzibati orqanlar dövrün texnoloji sahədə yeniliklərinə cavab verə bilmək iqtidarına sahib olurlar və geniş çərçivədə utilizasiya imkanlarından istifadə edə bilirlər (18; 19).

Nəticə

Yekun olaraq onu qeyd etmək olar ki, inzibati aktın anlayışı və özündə hansı aktları əks etdirməsi baxımından iki yanaşma mövcuddur. Birincisi, alman inzibati hüququnun yanaşmasıdır ki, burada inzibati akt dedikdə yalnız fərdi inzibati aktlar nəzərdə tutulur. Bu, inzibati aktın dar mənada başa düşülməsidir. İkinci yanaşma fransız inzibati hüququnun yanaşmasıdır ki, burada inzibati aktın anlayışı həm inzibati müqavilələr, həm də administrasiyanın qəbul etdiyi normativ aktları əhatə edir. Bu, inzibati aktın geniş mənada izah olunmasıdır ki, Türkiyənin də bu yanaşmaya istinad etdiyini görürük. “İnzibati icraat haqqında” AR Qanununa nəzər saldıqda inzibati aktların əslində fərdi inzibati aktlar olduğunu və qanunvericilikdə inzibati aktların yalnız bununla məhdudlaşdığının şahidi oluruq. Yaxşı olar ki, yerli qanunvericilikdə müvafiq əlavə və dəyişikliklər edilərək inzibati akt anlayışı geniş mənada qəbul edilsin.

Ədəbiyyat

1. “İnzibati icraat haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu. 21 oktyabr 2005-ci il: [Elektron Resurs] URL: <https://e-qanun.az/framework/11254>
2. Davydov, K.V. (2021). Trebovaniya k administrativnim aktam: Rossiyskiy i zarubejniy oput, Jurnal Administrativnovo Sudoproizvodstva, Voronezh, s.22-28: [Elektron Resurs]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/trebovaniya-k-administrativnym-aktam-rossiyskiy-i-zarubezhnyy-oput/viewer>
3. OECD. (2018). Legal Commentary by SIGMA on the Code of Administrative Procedures of the Republic of Albania. Paris, 438 p.
4. Gözler, K. (2022). Hüquqa giriş. Bursa: Ekin nəşriyyatı, 540 s.
5. Singh, M.P. (1985). Administrative Powers: Administrative Act. In: German Administrative Law, Berlin, Heidelberg, Springer, pp.32-49.
6. Administrative Procedures Act, May 25th 1976: [Elektron Resurs] URL: https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/downloads/EN/gesetztestexte/VwVfg_en.html
7. Lyudmila, A.M. (2015). Administrative and Legal Act: Classical Theory and Practical Problems, Krasnoyarsk, Journal of Siberian Federal University, pp.2033-2040. [Elektron Resurs]. URL: <https://doi.org/10.17516/1997-1370-2015-8-10-2033-2040>
8. Gözlər, K. (2022). Gürsel Kaplan, İnzibati Hüquq Dərsləri. Bursa: Ekin nəşriyyatı, 800 s.
9. Chapus, R. (2001). Droit administratif general. Paris, Montchrestien. Vol. 1, 1440 p.
10. Jean-Michel de Forges. (2002). Droit Administratif. Paris, Puf, 392 s.
11. Baxrax, D.N., Rossiyskiy, B.V., Starilov, Y.N. (2005). Administrativnoe pravo. Moskva, 800 s. [Elektron Resurs]/ URL: https://pravo-olymp.ru/wp-content/uploads/2013/09/Administrativnoe_pravo_Bakhrakh_Rossinsky_Staril.pdf
12. Cəfərzadə, Ş. (2022). İnzibati hüquqi aktların qəbul edilməsinin nəzəri aspektləri, Bakı, Elmi Tədqiqat Beynəlxalq online elmi jurnal. Cild 2, Say 8, s.15-18. [Elektron Resurs]/ URL: <https://doi.org/10.36719/2789-6919/12/15-18>
13. Günday, M. (2011). İnzibati hüquq. Ankara: İmaj nəşriyyatı, 652 s.
14. Güher Ulu, G. (2011). İnzibati Prosedurun İcazə Elementi, Uludağ Universiteti Sosial Elmlər İnstitutu. Bursa. 374 s. [Elektron Resursları]/ URL: <https://acikerisim.uludag.edu.tr/bitstream/11452/8184/1/294842.pdf>
15. Mehdiyev, F. (2010). İnzibati Hüquq. Bakı: Qafqaz Üniversitesi Yayınları, 539 s.
16. Code of Administrative Procedures of the Republic of Albania, 2016: [Elektron Resurs] URL: <https://www.dap.gov.al/images/LegjislacioniAP/ligj%20per%20proc%20admin.pdf>
17. https://www.bsi.bund.de/EN/Themen/Verbraucherinnen-und-Verbraucher/Informationen-und-Empfehlungen/Digitale-Verwaltung/De-Mail/de-mail_node.html

19. Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyasının “Azərbaycan Respublikasının 2016-cı il 30 dekabr tarixli 474VQ №-li Qanununun tətbiqi ilə bağlı vergi ödəyicilərinin şəxsi hesab və rəqərlərində əməliyyatların edilməsinə dair” 13 avqust 2020-ci il tarixli Qərarı: [Elektron Resurs] URL: <https://supremecourt.gov.az/storage/pages/881/bulleten-2020-3.pdf>
20. Administrative Procedure Act of the Republic of Estonia. 2002: [Elektron Resurs] URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/527032019002/consolide>

Göndərilib: 12.01.2024

Qəbul edilib: 24.02.2024